

Corcoran professzor

A kiadó megjegyzése Ezek a jegyzetek nem tartoznak szorosan az űrutazásokról szóló beszámolóhoz. Ennek ellenére csatoljuk íjon Tichy összegyűjtött műveihez (vö.: Lem A világűr csavargója c. könyvét, Európa Kiadó, 1960.), mert értékes dokumentumként új vonásokkal gazdagítják az érdekes csillagutazó arcképét. Az elbeszéléssorozat íjon Tichy nem hitelesítette, nem is ő írta le, hanem a kiadó irattárában őrzött gyorsírásos jegyzetekből válogattuk, és azoknak a barátoknak a visszaemlékezéseivel egészítettük ki, akik részt vettek íjon Tichy péntek esti találkozóin.

Azt akarjátok, hogy megint meséljek valamit? Igen. Látom, hogy Tarantoga már elővette gyorsírótömbjét... professzorom, várj. Nekem igazán nincs semmi mesélni valóm. Mi? Nem, nem tréfálok. Egyébként egyszer nekem is kedvem lehet hallgatni köztetek egy estét, nem? Miért? Eh, hogy miért? Kedveseim, sohasem említettem, de az űrt elsősorban olyan lények népesítik be, mint mi. Nemcsak ember formájúak, hanem úgy hasonlítanak ránk, mint egyik tojás a másikra. A lakott bolygók fele – mind Föld. Kissé nagyobbak vagy kisebbek, éghajlatuk hidegebb vagy tropikusabb, de mit számít az? És a lakóik... Az emberek – mert végül is emberek – szintén úgy emlékeztetnek ránk, hogy a különbség csak kiemeli a hasonlóságot. Hogy nem meséltem róluk? Hogy ez furcsa? Gondoljátok csak el: az ember nézi a csillagokat. Eszembe jutnak különböző események, különböző képek jelennek meg előttem, de legszívesebben a szokatlanokhoz térek vissza. Talán rettenetesek vagy furcsák vagy gyászosak, sőt nevetségesek, és ezáltal értelmetlenek. De a csillagokat nézni, kedveseim, és tudni, hogy ezek a kis kékes szikrák – ha lábunk a talajukat érinti – a csúfság, a bánat, a tudatlanság különféle omladék házai; hogy ott a kék égben is tömegével akad ócska viskó, mocskos udvar, csatorna, szemétdomb, elgazosodott temető – vajon a galaktikautazó elbeszélései nem egy vidéki városkában tekergő házaló panaszait kell eszünkbe juttassák? Ugyan ki hallgatná meg, és ki hinne neki? Efféle gondolataim támadnak, ha egy kissé leverte vagyok, vagy káros kedvet érzek az őszinte beszédre. Így tehát -hogyan senkit ne szomorítsak és ne becsméreljek – ma egy szót se a csillagokról. Nem, mégse hallgatok. Csalódottak volnátok. Rendben van, mesélek valamit, de nem űrutazásról. Végeredményben a Földön is átéltem egyet-mást. Professzorom, ha ragaszkodsz hozzá, kezdheted a jegyzetést.

Mint tudjátok, néha nagyon furcsa vendégeim akadnak. Kiválasztok közülük egy bizonyos fajtát: a félreismert feltalálókat és tudósokat. Nem tudom, miért, de mindig mágnesként vonzottam őket. Tarantoga mosolyog, látjátok? De ma nem ő kerül terítékre, hiszen ő nem félreismert feltaláló. Ma azokról szólok, akik nem boldogultak, helyesebben, akiknek túlságosan jól sikerült: elérték céljukat – és belátták hiábavalóságát. Természetesen ezt nem vallották be. Ismeretlenül, magányosan kitarítottak rögeszméjük mellett, amelyet csak a visszhang és a siker változtat néha – rendkívül ritkán – a haladás művévé. Természetes, hogy látogatóim túlnyomó része az eszelősöknek a szürkébb tömegéhez tartozott, egyetlen, nem is saját, hanem előző nemzedékektől átvett eszme rabjai, például a perpetuum mobile, az örökmozgó szerkezet feltalálói, ötletekben szegény, nyilvánvalóan képtelen megoldásaikban közönséges fickók, és mégis, még bennük is izzik az az önzetlen láng, amely az életet elégíti, és eleve hiábavaló

erőfeszítések megújítására kényszerít. Gyászosak ezek a gyarló lángelmék”, a törpe szellem titánjai, torzszülöttek, akiket a természet gonosz tréfaként a tehetetlenség mellett egy Leonardóhoz méltó alkotó makacsságával ajándékozott meg. Osztályrészük az életben közömbösség vagy gúny, és csak annyit lehet értük tenni, hogy egy-két óráig türelmesen hallgatjuk őket, és megosztjuk velük téves eszméjüket.

Ebben a tömegben, amelyet csak saját ostobasága véd meg a kétségbeeséstől, elvéve másfélék is megjelentek – nem akarom őket megnevezni, sem megítélni, tegyék meg magatok. Az első figura, aki most megjelenik a szemem előtt, Corcoran professzor.

Van vagy kilenc éve, talán tíz is, hogy megismertem. Valami tudományos konferencián akadtunk össze. Alig néhány perce társalogtunk, amikor minden bevezetés nélkül (a legkevésbé sem kapcsolódva a tárgyhöz) megkérdezte:

– Mi a véleménye a telkekről?

Az első pillanatban azt hittem, hogy tréfál, de eszembe jutott, hogy rebesgettek már különködéséről – csak nem emlékeztem rá, hogy jó vagy rossz értelemben. Ezért mindenesetre rávágtam:

– E tárgyban nincsen véleményem.

Szó nélkül visszatért előző témánkra. Már megszólalt a tanácskozás folytatását hirdető csengő, amikor váratlanul előrehajolt – sokkal magasabb volt nálam – és kijelentette:

– Tichy, maga az én emberem. Nincsenek előítéletei. Egyébként lehet, hogy tévedek, de vállalom a kockázatot. Látogasson meg – ezzel átadta névjegyét. – Legyen szíves előzőleg telefonálni, mert a csengetésre nem szólok ki, és senkinek sem nyitok ajtót. Különben, ahogy akarja...

Még aznap este Savinellivel, a neves jogással, az úrjog szakértőjével vacsoráztam, és megkérdeztem, ismer-e bizonyos Corcoran professzort.

– Corcoran! – kiáltotta jellemző szenvedélyességével, amelyet lánggra gyújtott a második palack szicíliai bor. -Az a bogaras kibernetikus? Mi van vele? Évszázadok óta nem hallottam róla!

Elmondtam, hogy nem tudok róla semmi közelebbit, csak a név valahol megütötte fületem. Azt hiszem, hogy ez a kijelentésem tetszett volna Corcorannak. Savinelli borozás közben elmesélt néhány forgalomban levő pletykát. Ezek szerint Corcoran fiatal tudósként kitűnően indult, noha már akkoriban is foghegyről kezelte az idősebbeket, sőt gyakran arcátlan volt velük. Később mindenkinek a szemébe vágta az igazságot, s a jelek szerint ugyanolyan elégedetten mondta el az embereknek, amit gondol róluk, mint amennyire élvezte, hogy így árt magának a legjobban. Amikor már halálra sértette professzorait, kollégáit, és minden ajtó bezárult előtte, váratlanul hatalmas vagyont örökölt, a város szélén megvásárolt egy rozszant házat, és laboratóriummal építtette át. Emberek helyett robotokkal lakott ott- csak automata asszisztenseket és segédekét tűrt meg maga körül. Talán ment is valamire, de a tudományos folyóiratok hasábjai is bezárultak előtte. Corcoran fűtült rá. Akkoriban, ha még egyáltalán kötött valamiféle barátságot az emberekkel, csak azért tette, hogy némileg bizalmasabb viszony kialakulása után rendkívül durván, a legcsekélyebb látható ok nélkül – eltaszítsa, megsértse az illetőket. Amikor már jócskán eljártak felette az évek, és meguntta ezt az undorító játékot-remetévé lett. Megkérdeztem Savinellit, tud-e valamit arról, hogy Corcoran hisz a lélek létezésében. A jogász éppen a borából kortyintott, s csaknem megfulladt a nevetéstől.

– Ő? A lélekben?! – rikkantotta. – Uram, hiszen ő még az emberekben sem hisz!...

Megkérdeztem, hogyan érti. Azt felelte, hogy a szó szoros értelmében: Corcoran szerinte szolipszista volt, vagyis csakis saját létezésében hitt, mindenki mást fantomnak, álombéli látomásnak tartott, és régebben állítólag ezért viselkedett így, még a hozzá legközelebb állókkal is. Azt vallotta, hogy ha az élet csak valami álomféle, akkor mindent szabad. Megjegyeztem, hogy ugyanígy a lelkekben is hihet. Savinelli kérdéssel felelt: hallottam-e már valaha olyan kibernetikusról, aki hitt bennük? Később más tárgyra tértünk, de ennyi is elég volt, hogy Corcoran felkeltse érdeklődésemet. A gyors elhatározások embere vagyok, tehát már másnap telefonáltam. Egy robot vette fel a

hallgatót. Elmondtam, ki vagyok, és milyen ügyben keresem. Corcoran csak másnap hívott fel, késő este – már éppen aludni készültem. Közölte, hogy akár tüstént felkereshetem. Tizenegy felé járt. „Azonnal megyek” – feleltem, felöltöztem és elindultam. A laboratórium az úttól távol eső, nagy, komor épület volt. Gyakran láttam, de azt hittem, hogy valami régi gyár. A ház sötétbe borult. A legcsekélyebb fény sem szűrődött ki mélyen a falba süllyesztett, négyszögletes ablakain. A vaskerítés és a kapu közti tágas térség sem volt megvilágítva. Néhányszor csörömpölő rozsdás lemezekbe, sínekbe botlottam, úgyhogy már kissé ingerülten érkeztem az alig derengő bejárathoz, és csöngettem, ahogy Corcoran előírta. Jó öt perc múlva maga nyitott ajtót szürke, savmarta laboratóriumi köpenyében. A félelmetesen sovány, csontos férfi óriási szemüveget és ősz bajuszt viselt, egyik fele rövidebbnek látszott, mintha lerágta volna.

– Szíveskedjék követni – szólalt meg minden bevezetés nélkül.

Gyéren világított, hosszú folyosón keresztül – gépek, hordók, poros, fehér cementzsákok heverték benne – egy nagy acélajtóhoz vezetett. Fölötte erős fényű lámpa. Corcoran köpenye zsebéből kulcsot vett elő, ajtót nyitott, és elsőként lépte át a küszöböt. Én a nyomában. Vas csigalépcsőn jutottunk fel az emeletre. Tágas, üvegtetejű gyári csarnok tárult elénk – a csupasz égők nem világították meg, csak nagyságát sejtették a félhomályban. Üres volt, élettelen, elhagyatott, a mennyezet alatt huzat süvített a magasban, az eső – éppen megeredt, amikor Corcoran szállásához érkeztem – verdeste a sötét és mocskos ablaktáblákat, a víz imitt-amott befolyt a törött üvegeken. Corcoran, mintha nem is látta volna, úgy haladt előttem a lépteink alatt dübörgő vaslemez karzaton; ismét egy csukott acélajtó – mögötte folyosó, a falak tövében rendetlenül, szinte pánikszerűen elhajigált szerszámok, vastag porréteg borította őket; a folyosó kanyarodott, fölfelé kapaszkodtunk, leereszkedtünk, kiszáradt kígyókhöz hasonló, deformálódott hajtószíjakat hagytunk el. A vándorlás, amelynek során érzékelhettem az épület méreteit, sokáig tartott; Corcoran egyszer-kétszer a koromsötét helyeken figyelmeztetett, hogy lépcső következik, vagy ügyeljek a fejemre, majd megállt az utolsó tűzálló, bőven szegecselt acélajtó előtt, kinyitotta – megfigyeltem, hogy ez, a többivel ellentétben, egyáltalán nem csikorgott, mintha frissen olajozták volna. Beléptünk egy csaknem teljesen üres, magas terembe – Corcoran megállt középen, ott, ahol a padló betonja kissé világosabb volt, mintha valaha gép állt volna itt, amelyből csak a keresztgerendák kiálló darabkái maradtak meg. A falak mentén függőleges, vastag pálcák meredeztek, ez a rész ketrecre hasonlított. Eszembe jutott kérdése a lelkekről... A pálcák rendkívül erős polcokat tartottak, támasztókkal, ezeken tízegynéhány vasláda állt. Tudjátok-e, milyenek a kincsesládák, amelyeket a legendákban elásnak a kalózok? Éppen ilyenek voltak ezek, fedelük domború, mindegyiken celofánba burkolt fehér karton csüngött, mint kórházi ágyon a kórlap. A magasban, a mennyezet alatt, poros villanykörte égett, de túlságosan sötét volt, semhogy egyetlen szót is kibetűzhettem volna a cédulák feliratából. A ládák kettős sorakoztak egymás fölött, egy pedig feljebb volt, külön – emlékszem, megszámláltam őket: egy tucát volt, talán tizennégy, már nem tudom pontosan.

– Tichy – fordult felém a professzor zsebre vágott kézzel –, legyen csendben egy percig, hogy mit hall itt. Azután elmondom önnek, hallgassa csak!

Rendkívül türelmetlen volt – ez meg is látszott rajta. Amikor megszólalt, egyszeriben a lényegre akart térni, rögtön túl akart lenni az egészen, befejezni a dolgot. Mintha úgy vélné, hogy kár minden percért, amelyet nem a munkájával tölt.

Lehunytam a szemem, és inkább udvariasságból, mintsem kíváncsiságból – hiszen belépéskor észre sem vettem a hangokat –, egy percig mozdulatlanul füleltem. Tulajdonképpen semmit sem hallottam. Az áram gyenge zümmögését a tekercsekben vagy effélét, de biztosítalak benneteket, annyira halk volt, hogy egy haldokló légy zümmögése ettől még kitűnően hallatszott volna mellette.

– Nos, mit hall? – faggatott.

– Jóformán semmit-vallottam be-, valami zümmögést... De talán csak a fülem zúg.

– Nem, ez nem fülzúgás... Tichy, jól figyeljen ide, mert nem szívesen ismételtetem szavaimat, ezt azért mondom, mert nem ismer engem. Nem vagyok sem olyan goromba,

sem olyan bugris, mint amilyennek tartanak, csak idegesítenek a fajankók, akiknek tízszer kell ugyanazt elismételni. Remélem, hogy magának nem.

– Majd meglátjuk – feleltem –, beszéljen, professzor úr.

Bólintott, és a vasládák sorára mutatva megkérdezte:

– Ért az elektronikus agyakhoz?

– Csak annyira, amennyire ez az űrhajózáshoz szükséges – válaszoltam. – Az elmélettel eléggé hadilábon állok.

– Így is gondoltam. Nem baj, Tichy, figyeljen ide. Ezekben a ládáknak a világ legtökéletesebb elektronikus agyai rejlenek. Tudja, hogy miért tökéletesek?

– Nem – feleltem, az igazsághoz híven.

– Mert semmire sem jók, az égvilágon semmire sem alkalmasak, haszontalanok – szóval, hogy ezek az általam megvalósított, agyagba bújtatott, Leibniz-féle monaszok¹⁰...

Vártam, hogy folytatja, ősz bajusza a félhomályban úgy hatott, mintha fehér éjjeli pille csapkodna az ajkánál.

– Minden szekrényben öntudatot előállító elektronikus rendszer van. Mint a mi agyunk. Az építőanyag más, de az elv ugyanaz. Ezzel vége a hasonlóságnak. Mert a mi agyunkat – figyeljen! – a külső világgal, hogy úgy mondjam, érzékszervek kötik össze: a szemünk, a fülünk, az orrunk, a bőrünk és így tovább. Ellenben ezeknek itt – kinyújtott ujjával a ládákra bökött – a „külső világuk” ott van, odabent...

– Hát ez hogy lehetséges? – kérdeztem. Valami derengett bennem; a sejtés homályos volt, de megborzongatott.

– Nagyon egyszerűen. Honnan tudjuk, hogy a testünk ilyen, és nem más, hogy éppen ilyen az arcunk, hogy állunk, hogy könyvet tartunk a kezünkben, hogy a virágok illatoznak? Onnan, hogy bizonyos ingerek hatnak az érzékszerveinkre, és idegeink útján ingerületek érkeznek az agyunkba. Képzeld el, Tichy, hogy ha én ugyanúgy ingerelni tudom az ön szaglóidegét, mint egy illatos szegfű, mit fog érezni?

– SZEGFŰILLATOT TERMÉSZETESEN – FELELTEM, ÉS A PROFESSZOR BÓLINTOTT, MINTHA ÖRÜLNÉ, HOGY ELÉGGÉ ÉRTELMEZ VAGYOK, AZTÁN FOLYTATTA:

– És ha ugyanezt teszem az ön összes idegeivel, akkor ön nem a külső világot fogja érzékelni, hanem azt, amit ÉN az ön idegeivel az ön agyába táviratozok...

– Világos?

– Világos.

– Nomármost. Ezeknek a ládáknak felfogószerveik vannak, amelyek ugyanúgy működnek, mint a mi látásunk, szaglásunk, hallásunk, tapintásunk és így tovább. És a receptorok drótjai ugyanolyan szerepet játszanak, mint az idegek, csak éppen nem a külvilághoz kapcsolódnak, mint az idegeink, hanem ahhoz a dobozhoz ott a sarokban. Nem vette észre, ugye?

– Nem – feleltem. Valóban, a körülbelül három méter átmérőjű dob ott állt a terem belsejében, függőlegesen, akárcsak egy felállított malomkő, és most azt is felfedeztem, hogy szokatlanul lassan forog.

– Ez az ő sorsuk – jegyezte meg nyugodtan Corcoran professzor. – A sorsuk, a világuk, a létük- mindaz, amihez hozzáférhetnek, és amit megismerhetnek. Különleges szalagokon rögzített elektronikus ingerek vannak ott, olyanok, amelyek megfelelnek annak a száz- vagy kétszázmilliárd jelenségnek, amellyel az ember a legeseményesebb élet során találkozhat. Ha felemelné a dob fedelét csupán fehér cikcakkokkal borított fényes szalagokat látna, mintha penész volna a celluloidon, de ezek, Tichy, a dél forró éjszakái és a hullámok moraja, állati testek formái, lövöldözések, temetések és ivászatok, almák és körték íze, hófúvások, családi körben, lobogó kandallónál töltött esték, üvöltés a süllyedő

¹⁰ Leibniz idealista filozófiája szerint a monaszok egyszerű, örökös, oszthatatlan lelki elemek

hajó fedélzetén, betegek vonaglása, hegycsúcsok, temetők, lázálomban szenvedők hallucinációja – íjon Tichy: a szalagokon ott van az egész világ! Hallgattam. Corcoran vasmarokkal megragadta a vádamat, s folytatta:

– Ezek a ládák, Tichy, egy mesterséges világhoz kapcsolódnak. Ez – mutatott a legszélsőre – azt hiszi magáról, hogy tizenhét éves lány, zöld szemű, vörös hajú, Vénuszhoz méltó testtel. Egy államférfi lánya... Szerelmes egy ifjúba, akit csaknem naponta lát az ablakból... Ő lesz a végzete. Ez itten, a második, egy tudós. Már a közelében jár az ő világában érvényes nehézkes általános elméletének – abban a világban, amelynek határa a dob vasfala –, és készül, hogy megvívja harcát az igazságért, magányosan, s magányát még növeli a fenyegető vakság, mert megvakul, Tichy... és ott, feljebb a papi kollégium tagja, aki életének legválságosabb napjait éli, mert már nem hiszi, hogy van halhatatlan lelke; mellette, a korlát mögött... de nem mondhatom el önnek összes teremtményem életét...

– Félbeszakíthatom? – kérdeztem. – Szeretném tudni...

– Nemi Nem szakíthat félbe! – üvöltött Corcoran. – Senki sem szakíthat félbe!

– Most én tettem le a garast, Tichy úri Maga még semmit sem ért. Bizonyára azt hiszi, hogy ott, abban a dobban, különböző jelzések úgy vannak rögzítve, mint a gramfonlemezen, hogy az események úgy vannak megszerkesztve, mint egy dallam az összes hangokkal, és mint a zene a lemezen, csak arra várnak, hogy életre keltse őket a tű, hogy ezek a ládák sorjában újjáteremtik az eleve végig meghatározott élménycsoportokat. Nem igaz! Nem igaz! – kiáltotta félelmetesen, hogy csak úgy dübörgött a visszhang a bádognemnyezetről. – Számukra a dob tartalma az, ami önnek ez a világ, amelyben él! Hiszen önnek sem jut eszébe, amikor eszik, alszik, felkel, utazik, vén őrülteket látogat meg, hogy mindez gramfonlemez, amelynek érintését ön a jelennek nevezi!

– De... – szólaltam meg.

– Hallgasson! – förmedt rám. – Ne zavarjon! Most én beszélek!

Átvillant agyamon, hogy jócskán igazuk van azoknak, akik modortalannak tartják, de ügyelnem kellett, mert mondanivalója igazán páratlan volt. Tovább ordította:

– Vasládám sorsa nincsen eleve végig megállapítva, mert ott, a dobban több párhuzamos szalagon különböző eseménysorozatok vannak rögzítve, és csak a vakvéletlen elvét megvalósító szelektor dönti el, hogy az illető láda érzéki benyomásainak szedője melyik szalagsorozatból meríti a következő percben a tartalmat. Ez természetesen bonyolultabb, mint ahogyan elmondtam, mert maguk a ládák bizonyos fokig befolyásolhatják a szedő mozgását, és teljesen véletlen szelektálás csak akkor történik, ha teremtményeim passzívan viselkednek... Hiszen szabad akaratuk van, és ezt csak az korlátozza, ami bennünket. Vagyis a személyiség struktúrája, szenvedélyek, velünk született gyengeségek, külső körülmények, az értelem foka – nem térhetek ki minden részletre...

– Ha így van – vettem közbe gyorsan –, akkor miért nem tudják, hogy ők vasládák, nem pedig vörös hajú lányok vagy papok?...

Ennyit sikerült kiböknöm, mielőtt a szavamba vágott:

– Ne tettese magát számárnak. Ön atomokból van, ugye? Érti a maga atomjait?

– Nem.

– Ezek az atomok fehérjemolekulákat alkotnak. Érti maga a fehérjéit?

– Nem.

– Az éjszaka és a nap minden másodpercében átjárják önt a kozmikus sugarak. Érti?

– Nem.

– Akkor hát a ládáim hogyan foghatnák fel, hogy ők ládák, maga számár?! Ugyanúgy, mint ahogy a maga számára ez a világ az igazi és egyetlen, ugyanúgy számukra igazi és egyedül valóságos csak az a tartalom, amely az én dobomról elektronikus agyukba árad... Ebben a dobban van a világuk, Tichy, és testük – amely a mi valóságunk szerint csakis

mint bizonyos, viszonylag állandó jelcsoport létezik egy szalagon – a ládák belsejében van, becsomagolva... Az a szélső, a másik oldalon, csodálatosan szép nőnek tartja magát. Pontosan elmondhatom magának, mit lát ő, amikor meztelenül nézegeti magát a tükörben. Milyen drágaköveket szeret. Milyen fogásokat alkalmaz, hogy meghódítsa a férfiakat. Tudom mindezt, mert SORSRAJZOM segítségével én teremtettem őt, az ő – számunkra elképzelt, de önmaga számára valóságos – alakját, amely neki oly valóságos, arccal, fogsorral, verejtékillatával, tőrszúrás nyomával a lapockán, a hajába tűzött orchideával, mint ahogy az ön számára igazi a keze, a lába, a hasa, a nyaka és a feje! Remélem, hogy maga nem kételkedik saját létezésében!

– Nem – feleltem higgadtan. Még soha senki sem ordított így velem, és talán még mulattam volna is a dolgon, de már túlságosan megráztak a professzor szavai, s hittem neki, mert nem láttam okot arra, hogy bizalmatlankodjam, sem pedig hogy ebben a percben a modorával törődjem...

– Tichy – folytatta kissé halkabban a professzor –, említettem, hogy van egy tudósom, ez az a láda, itt, szemközt magával. Ő a saját világát vizsgálja, de soha – érti, soha – még csak nem is sejti, hogy a világa nem igazi, hogy időt és erőt veszteget valaminek a megismerésére, ami dobok sorozata feltekert filmszalaggal, és hogy keze-lába, szeme, az ő saját, megvakulóban levő szeme csak képzelődés, amelyet elektronikus agyában megfelelően kiválasztott ingerek váltanak ki. Hogy erre rájöhhessen, ki kellene lépnie vasládájából, vagyis önmagából, és nem szabadna gondolkodnia saját agyával, ami ugyanúgy lehetetlen, mint ahogy ön közvetlenül nem tapasztalhatja ennek a hideg, nehéz ládának a létezését másképp, csak tapintásával és tekintetével.

– De én, hála a fizikának, tudom, hogy atomokból vagyok – ellenkeztem. Corcoran határozottan felemelte tenyerét.

– Ő is tudja, Tichy. Megvan a saját laboratóriuma, és abban az összes készülék, amilyeneket az ő világa biztosíthat számára... Távcsövön keresztül látja a csillagokat, vizsgálja mozgásukat, és ugyanakkor érzi arcán szemüvegének hűvös nyomását – nem, most éppen nem. Most szokásához híven a laboratóriumát övező elhagyatott kertben tartózkodik, és sétál a verőfényben – mert az ő világában éppen napkelte van...

– ÉS HOL VANNAK A TÖBBIEK? AZOK, AKIK KÖZÖTT Ő ÉL? – KÉRDEZTEM.

– A többiek? Természetesen ezeknek a ládáknak mindegyike, mindegyik lény emberek közt forog... ők mindannyian a dobben vannak... Látom, hogy még mindig nem tudja fölfogni! Talán érzékelteti egy példa, ha mégoly elvont is. Álmában különböző emberekkel találkozik – gyakran olyanokkal, akiket sohasem látott, és nem is ismert –, és álmában beszélget velük. Igaz?

– Igen...

– Ezeket az embereket az ön agya teremti. De amikor álmodik, nem tud róla. Vegye figyelembe, hogy ez csak példa. Velük- mutatott rájuk – más a helyzet, nem ők maguk teremtik meg szeretteiket és az idegeneket – azok a dobben vannak, egész tömeg. Amikor az én tudósomnak mondjuk váratlanul kedve támadna kilépni a kertjéből, és megszólítani az első járókelőt, akkor- ha felemelném a dob fedelét, meglátná, hogy ez miképpen történik – ingermerítője az inger hatására kissé letér eddigi útjáról, rátér egy másik szalagra, és venni kezdi azt, ami azon van: „merítő”-ről beszélek, de ezek lényegükben mikroszkopikus áramszedők százai, mert ugyanúgy, ahogy ön a világot látásával, szaglásával, tapintásával, egyensúlyi szervével érzékeli, ő ugyanúgy a maga „világát” különböző ingerbejáratok, különböző csatornák közvetítésével ismeri meg, és csak elektronikus agya foglalja egységbe mindezeket a benyomásokat. De ezek technikai részletek, Tichy, és nem fontosak. Attól kezdve, hogy a gépezet megindult, biztosíthatom róla, hogy ez már csak türelem kérdése volt, semmi egyéb. Olvassa a filozófusokat, Tichy, és győződjék meg róla, hogy milyen kevésbé bízhatunk érzéki benyomásainkban, mennyire bizonytalanok, csalókák azok, de hiszen rajtuk kívül nincs semmink; ugyanígy – harsogta felemelt kézzel – nekik sincs. De mint ahogy ez bennünket, úgy őket sem akadályozza abban, hogy szeressenek, kívánjanak, gyűlöljenek, megérintsenek másokat, hogy csókolják vagy megöljék őket... és így ezek az én vasteremtényeim örök

mozdulatlanságukban szenvedélyeknek hódolnak, megcsalják egymást, vágyódnak, ábrándoznak...

– Úgy véli, hogy ez meddő dolog? – vettem közbe váratlanul. Corcoran végigmért éles pillantásával. Egy kis ideig nem felelt.

– Igen -jegyezte meg végül. -Jó, hogy idehozta magát, Tichy... A tökkelütöttek, akiknek ezt megmutattam, egytől egyig azzal kezdték, hogy mennydörögve szídták a kegyetlenségemet... Ön hogyan érti szavaim?

– Én csak a nyersanyagot szolgáltatja nekik – válaszoltam – az ingerek formájában. Úgy, mint ahogy nekünk szolgáltatja ezeket a világ. Ha állok, és nézem a csillagokat – az, amit közben érzek, amit gondolok, már csak az én tulajdonom, nem a világé, ők – mutattam a ládák sorára – ugyanúgy vannak.

– Ez igaz – helyeselt szárazon a professzor. Meggörnyedt, és mintha összezsugorodott volna. – Azzal, hogy ezt kimondta, hosszú fejtegetést takarított meg nekem, mert feltételezhetően már érti, hogy miért teremtettem őket.

– Sejttem. De szeretném, ha ön magyarázná meg nekem.

– Jó. Valaha, nagyon régen, kételkedni kezdtem a világ valóságában. Akkoriban még gyerek voltam. A tárgyak úgynevezett bosszúját, Tichy, ki nem tapasztalta? Nem lelünk valami apróságot, noha emlékszünk rá, hogy hol láttuk utoljára, végül valahol másutt találunk rá azzal az érzéssel, hogy tetten értük a pontatlan, hanyag világot... A felnőttek természetesen azt mondják, hogy ez tévedés, és ezzel elnyomják a gyermek természetes bizalmatlanságát... Vagy az, amit úgy hívnak, hogy le sentiment du déj¹¹ – az a benyomás, hogy egy kétségtelenül új, először átélt helyzetben úgy érezzük, ezt egyszer már átéltük... Egész metafizikai rendszerek, mint például a lélekvándorlásban, a reinkarnációban való hit, ezeknek a jelenségeknek az alapján keletkeztek. Továbbá: a sorozat törvénye, különlegesen ritka jelenségek ismétlődése, amelyek olyan párosán lépnek fel, hogy az orvosok a maguk nyelvén elnevezték: duplicitas casuumnak¹². És végül... A lelkek, amelyek felől kérdezősködtem. A gondolatolvasás és az egész tudományunk alapjaival leginkább ellenkező, a legkevésbé megmagyarázható, igaz, hogy ritka esetek – a jövőbe látás... A leghősibb idők óta leírt jelenség, amely ellenkezik minden lehetséggel, hiszen minden tudományos világnézet kirekeszti... És mi az a minden? Mit jelent? Meg tudja mondani nekem, vagy nem?... Még sincs hozzá mersze, Tichy... Jó. Nézzon ide... A polcokhoz lépve rámutatott a legfelső, különálló ládára.

– Ez világom örültje – magyarázta, és arca mosolyra derült. – Tudja, hogy hová jutott tébolyában, amely elszigetelte a többiektől? Világa csalókaságát kutatja. Mert én nem állítottam, Tichy, hogy ez az ő világa csalhatatlan. Hogy tökéletes. Még a legtökéletesebb gépezet is elakadhat néha, a huzat meglebbenti a drótokat, és egy szempillantásra összeakadnak, vagy egy hangya kerül a dobba... És tudja, mit gondol olyankor ez az eszeveszett? Hogy a telepátiát két különböző láda drótjainak helyi rövidzárlata okozza... hogy a jövőbe látás akkor következik be, ha a megbillenő merítő váratlanul átugrik a helyes szalagról arra, amelynek csak sok év múlva esedékes a lepergése. Hogy azt az érzést mintha már átélte volna, ami a valóságban először történik meg vele, a szelektor elakadása okozza, és amikor ő nemcsak megremeg rézágában, hanem himbálódzik, mint egy inga, amelyet meglökött, mit tudom én, egy... hangya – akkor az ő világa elképesztő és megmagyarázhatatlan eseményeket él át; valakiben hirtelen és értelmetlen érzés gyullad ki, valaki jósolni kezd, a tárgyak maguktól megmozdulnak, vagy helyet cserélnek... és főleg e ritmikus mozdulatok eredményeként érvényesül... a sorozat törvénye! Ritka és furcsa jelenségek folyamattá csoportosulnak... és tébolyának, amelyet ilyen, általában lebecsült jelenségek táplálnak, csúcspontja az az állítás – miatta hamarosan az örültekházába csukják-, hogy ő maga egy láda, akárcsak mindannyian körülötte, hogy minden egyes ember csak egy berendezés, egy régi, poros laboratórium sarkában, és a

¹¹ A jelen emléke

¹² Az esetek megkettőződése

világ szépségeivel és veszélyeivel együtt, csak képzelődés – sőt, a maga istenére is gondolni merészelt, Tichy, az istenére, aki régen, amikor még naiv volt, csodákat cselekedett, de később a világa megnevelte magának ezt a teremtőt, megtanította rá, hogy az egyetlen dolog, amit tennie szabad – az, hogy nem avatkozik be, nem létezik, semmit sem változtat művén, mert csakis a nem idézett istenségben lehet bízni... megidézve gyarlónak mutatkozik és erőtlennek... és tudja, hogy mit gondol ez az ő istene, Tichy?

– Igen – feleltem. – Hogy ugyanúgy csak egy láda, mint ő. De akkor az is lehetséges, hogy ennek a poros laboratóriumnak, amelyben mi állunk a polcokon, a tulajdonosa maga is egy láda, amelyet egy másik, még magasabb rendű tudós, eredeti és fantasztikus elgondolások kiagyalója szerkesztett... és így a végtelenségig. E kísérletezők mindegyike isten – saját világának, ezeknek a ládáknak és sorsuknak a teremtője, s alatta vannak az Ádámjai és Évái, fölötte pedig – a következő, a rangsorban feljebb levő isten. És ezért csinálta ezt, professzor...

– Igen – bólintott. – És mivel elmondtam, ön voltaképpen annyit tud, mint én, tehát a további párbeszéd céltalan. Köszönöm, hogy szíveskedett eljönni. Viszontlátásra!

Így végződött, barátaim, ez a szokatlan ismeretség. Nem tudom, hogy Corcoran ládái működnek-e még. Lehet, hogy igen, és álmodják életüket fényeivel és rettegéseivel, amelyek csupán filmszalagokon megdermedt ingerek rajai, és Corcoran napi munkájának befejeztével, minden este felkapaszkodik a vaslépcsőkön, sorra kinyitja az acélajtókat a sav égette köpenyéből elővett nagy kulccsal... és megáll ott, a poros sötétségben, hogy hallgassa az áram zümmögését és azt az alig észlelhető hangot, amellyel a dob lustán forog... amellyel a szalag halad... és beteljesedik a végzet. És azt hiszem, hogy olyankor, szavai ellenére, szeretne káprázatos mindenhatósággal beavatkozni, behatolni maga teremtette világának mélyébe, hogy megmentsen valakit, aki a Megváltást hirdeti, azt hiszem, habozik, egyedül, a csupasz villanykörte homályos fényében, hogy megmentsen-e valamilyen életet, egy szerelmet, és biztos vagyok benne, hogy sohasem tesz ilyet. Ellenáll a kísértésnek, mert isten akar lenni, és az egyetlen istenség, amelyet ismerünk, a néma beleegyezés minden emberi cselekedetbe, minden gaztettbe, és az isten számára nincsen nagyobb megtorlás, mint a vasládák nemzedékenként megújuló lázadása, amikor – rendkívül okosan – megszilárdul hitük, hogy ő nem létezik. Ilyenkor Corcoran némán elmosolyodik és távozik, becsukja maga mögött az ajtók sorát, és a nagy csarnokban csupán az áram gyenge, haldokló légyre emlékeztető zümmögése hallatszik.

MACH EDWARD FORDÍTÁSA